

Nr 97.

Av herr **Herlitz**, *angående ändrade grunder för första kammarens sammansättning.*

Frågan om första kammarens avskaffande har på senaste tid rests i den politiska diskussionen. Denna motion åsyftar ej att vara ett led i denna diskussion; den utgår från att första kammaren allttjämt har en funktion att fylla i vårt politiska liv. Detta särskilt av två skäl.

Det är för det första naturligt, att det utslag folkviljan ger en gång vart fjärde år icke blir ensamt avgörande för folkrepresentationens sammansättning. Det är t. ex. naturligt, att den folkvilja, som tog sig uttryck vid 1942, 1946 och 1950 års kommunala val, 1953 allttjämt återspeglas i första kammarens sammansättning. Det ligger förvisso ej i sakens natur, att den folkvilja, som tar sig uttryck vid val, skall göra sig gällande just i jämnt fyra år, varken mer eller mindre.

För det andra ger valordningen (indirekta val, lång mandattid) möjlighet att tillföra det politiska livet värdefulla krafter av något annat slag än andra kammarens. Varuti skillnaden består skall jag icke här söka definiera; till undvikande av allt missförstånd må emellertid med eftertryck understrykas, att skillnaden *icke*, såsom i äldre diskussion ofta sagts, består däri att man skulle äga utsikter att i första kammaren invälja »kunnigare», »erfarnare», »mognare», »bättre» representanter än i andra kammaren.

Man kan emellertid ifrågasätta, huruvida nu gällande valordning är i allo tillfredsställande. Den innebär, att valen till första kammaren helt anförtrotts åt kommunala korporationer. Och dessas medlemsantal är mycket litet i förhållande till det antal ledamöter av första kammaren som de hava att utse. Särskilt må sistnämnda omständighet här understrykas. Det kommer i regel ett förstakammarmandat på 9 à 10 elektor. Detta innebär ej sällan, på grund av partifördelningen, att ett än mindre antal elektor råder över ett mandat. Förhållandet är än mer utpräglat i Stockholm och Göteborg; Stockholm har ett förstakammarmandat på mindre än 7 stadsfullmäktige. Det är således ingen bredare medborgerlig opinion, som bestämmer urvalet av kandidater utan en jämförelsevis trång krets av kommunala förtroendemän, som lätteligen kan bli särskilt benägen att högt värdera insatser som gjorts just inom denna begränsade krets. I minst lika hög grad göra sig sådana synpunkter gällande vid ersättrarvalen, vilkas betydelse icke alltid torde till fullo besinnas, men vilka i själva verket, med hänsyn till den långa mandatperioden, äro av synnerlig betydelse för första kammarens rekrytering.

Det ligger sålunda nära till hands att söka bredda underlaget för förstakammarvalen. Tanken är icke ny. Men så vitt jag kan erinra mig, ha hittills inga framkomliga vägar anvisats. Det har talats om att i en eller annan form giva organisationer av olika slag andel i valen; att på detta sätt införa ett för vårt hittillsvarande riksdagsskick främmande element i riksdagsmannavalen kan emellertid ej tillrådas. Man har också talat om att landstingen kunde förstärkas med representanter för kommunerna. Mot denna linje talar emellertid, att den icke skulle lämna något utrymme för andra än dem som, liksom nuvarande elektor, äro engagerade i den kommunala förvaltningen. Det kan knappast anses behöfligt att på detta sätt befästa just det kommunala inflytandet över riksrepresentationen. Snarare vore det önskvärt att bereda utrymme för andra krafter, bland annat sådana som i nya former — ej minst organisationsväsendets — vunnit erfarenhet om allmänna angelägenheter och förutsättningar för att göra en insats i dessa.

Men en annan utväg kunde tänkas. Man kunde tänka sig att *utvidga den nuvarande, av landstingsmän och/eller stadsfullmäktige bestående elektorsförsamlingen med särskilda, genom allmänna val utsedda elektor*. Att för sådant ändamål anordna särskilda val är dock ej tillrådligt. Det kan icke påräknas, att sådana val skola i tillräcklig mån intressera väljarkåren. Om det kan befaras, att urvalet av elektorskandidater icke heller blir föremål för tillbörligt överbäggande inom partierna; personvalet kan ju, då de valdas enda funktion skall vara att delta i förstakammarval, lätt framstå som varande av underordnat intresse.

Dessa olägenheter överbäggas emellertid, om man låter de avsedda *elektorsvalen ske genom andrakammarvalen*. Andrakammarvalen skulle sålunda få en dubbel funktion; genom dem skulle — på grund av samma röstsedlar — dels ledamöter av andra kammaren, dels elektor för förstakammarvalen utses. Genom valen i Stockholms län skulle sålunda, om man vill sätta antalet särskilt valda elektor lika med antalet av dem som nu fungera, utses dels 12 ledamöter av andra kammaren, dels 73 elektor. Med en sådan anordning bortfaller risken för bristande intresse från väljarkårens sida. Man kan också räkna med ett allsidigt urval av väl kvalificerade elektorskandidater. Partiorganisationerna äro ju angelägna att vid andrakammarvalen såsom kandidater framföra personer av erkänd duglighet, representerande olika arter av kunskap, erfarenheter och intressen. Det synes uppenbart, att man i dessa personer har goda utsikter att få ett allsidigt urval av elektor med gott och för väljarkåren representativt omdöme. I de flesta fall torde partierna redan nu framgå med listor upptagande så många namn, som erfordras för ändamålet — listor som nu stundom tyckas ändamålslösa med hänsyn till det begränsade antalet mandat inom räckhåll, men som med den ifrågasatta anordningen skulle få ett

påtagligt praktiskt ändamål. Alltid är dock detta icke fallet. Särskilt finge partier med stor andel i valmanskåren framgå med väsentligt längre listor än nu; det bleve ock nödvändigt att upphäva den maximering av antalet namn på valsedlarna, som stadgas i 59 § vallagen.

Åtskilliga spörsmål tarva närmare övervägande.

En omdömesfråga är, hur stort antalet särskilt valda elektoror bör göras. Det bör i varje fall över hela riket stå i samma proportion till antalet landstingsmän och/eller stadsfullmäktige.

Det synes givet, att elektorsval endast böra äga rum genom de ordinarie andrakammarvalen. Eljest får ett efter upplösning företaget val en otillbörlig inverkan på första kammarens sammansättning. Man får överväga, om sammanräkningen av valet, i vad det avser elektoror, skall ske genast (med påföljd att senare ny sammanräkning får äga rum då ledighet uppstår) eller först omedelbart före förstakammarvalet. — Ungefär hälften av andrakammarvalen bli i regel utan betydelse för förstakammarvalen, men man måste tänka på möjligheten av första kammarens upplösning.

Efter vilka grunder sammanräkningen bör äga rum måste också närmare övervägas; fråga är särskilt hur de å spaltade valsedlar upptagna ersättarnamnen skola behandlas. — Skäl kunna tala för att de, som utses till ledamöter av andra kammaren, ej tagas i betraktande vid den sammanräkning, som avser elektoror. Naturligare synes dock den motsatta lösningen vara; det är en fördel, att den politiska erfarenhet, som andra kammarens ledamöter besitta, får göra sig gällande vid urvalet av kandidater för förstakammarvalen. Givet är, att den som frånträtt ett andrakammarmandat icke därmed bör förlora sin elektorsfunktion. — Av dem som förekomma på valsedlar vid andrakammarval äro givetvis åtskilliga ledamöter av landsting eller stadsfullmäktige som deltaga i förstakammarval; de böra givetvis ej kunna bliva elektoror.

Det torde böra framhållas, att förstakammarvalens egenskap att bero av allmänna val, som ägt rum för 1—4 år sedan, icke i minsta mån rubbas genom den ifrågasatta ordningen. Detta framgår av följande översikt:

I förstakammarval som förrättas nedanstående år	deltaga landstingsmän och stadsfullmäktige valda år	och särskilda elektoror valda år
1957	1954	1956
1958	1954	1956
1959	1958	1956
1960	1958	1956
1961	1958	1960
1962	1958	1960
1963	1962	1960
1964	1962	1960

Även en annan utväg att genom allmänna val förstärka de nuvarande valkorporationerna kan ifrågakomma: det skulle kunna tänkas att förrätta val av särskilda elektor för förstakammarvalen i samband med landstingsmanna- och stadsfullmäktigevalen. En svårighet är att dessa valförrättningar — vid vilka jämväl val av stadsfullmäktige, även i landstingsstäder, och av kommunalfullmäktige äga rum — därmed bleve ganska komplicerade. En fördel vore att elektorsvalen skulle giva en påtaglig motivering för den rikspolitiska inriktning som numera även valkampanjerna före kommunalvalen faktiskt hava.

Under återopandande av vad nu anförts får jag hemställa, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning angående ändrade grunder för första kammarens sammansättning i huvudsaklig överensstämmelse med vad i motionen anförts och om framläggande för riksdagen av förslag i ämnet.

Stockholm den 27 januari 1953.

Nils Herlitz.